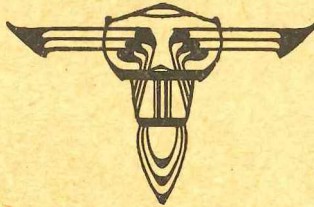

36.1.2

PRIJS 15 CENT.

7

Program van Beginselen
DER
Nationaal-Historische Partij.

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

Program van Beginselen
DER
Nationaal-Historische Partij.

'S GRAVENHAGE. — G. VORMER.
1904.

Den 7^{den} October 1904 werd te 's Gravenhage opgericht eene *Nationaal-Historische Party* en werd voor die partij door ondergeteekenden vastgesteld het hiernavolgend Program van Beginselen, met bijbehorende Memorie van Toelichting.

Jhr. A. VAN DEN BRANDELER, gepensionneerd kapitein O-I. leger, oud-inspecteur der Staatsspoorwegen. *Baarn*.

Mr. H. W. J. FOCKEMA, bankier, *Arnhem*.

A. F. R. E. BARON VAN HAERSOLTE VAN DEN DOORN, *s' Gravenhage*.

Mr. P. A. V. BARON VAN HARINXMA THOE SLOOTEN, Raadsheer in den Centralen Raad van Beroep Ongevallenwet, *Utrecht*.

Jhr. Mr. W. H. HOEUFFT, Rechter in de Arrondissements-Rechtbank, *Middelburg*.

Prof. Dr. F. J. L. KRAMER, Directeur van het Huis-archief van H. M. de Koningin, *'s Gravenhage*

N. MAC LEOD, gepensionneerd Vice-Admiraal, *Ryswyk (Z.-H.)*

Mr. J. P. VAN OUTEREN, Officier van Justitie. *Zwolle*.

Jhr. Mr. W. H. SNOUCK HURGRONJE, Griffier bij de Arrondissements-Rechtbank, *Middelburg*

Mr. N. G. VAN TAACK TRA KRANEN, Plaatsvervangend Secretaris van den Pensioenraad voor Burgerlyke Ambtenaren en den Militairen Pensioenraad, *'s Gravenhage*.

Jhr. L. F. TEIXEIRA DE MATTOS, Civiel-Ingénieur, *'s Gravenhage*.

Mr. R. J. DE VISSER, Advocaat-Procureur, *Arnhem*.

Dr. W. C. A. BARON VAN VREDENBURCH, Secretaris van den Pensioenraad voor Burgerlyke Ambtenaren en den Militairen Pensioenraad, *'s Gravenhage*.

J. A. ZIP, lid der bankiersfirma J. A. Zip & Van Teylingen, *Middelburg*.

Zij, die zich bij de Nationaal-Historische Partij wenschen aan te sluiten, worden uitgenoodigd zich op te geven bij een der ondertekenaars, woonachtig in hunne provincie, of, indien zij ingezetenen zijn van eene provincie, waar geen der ondertekenaars woonachtig is, bij den Secretaris van het Voorloopig Comité van Actie, Jhr. L. F. TEIXEIRA DE MATTOS, Nassauplein 31, 's-Gravenhage.

PROGRAM VAN BEGINSELEN
DER
NATIONAAL-HISTORISCHE PARTIJ.

ARTIKEL 1.

De Nationaal-historische partij plaatst zich op den bodem van het historisch staatsrecht en streeft dientengevolge naar eene ontwikkeling van Staat en maatschappij op historischen grondslag.

ARTIKEL 2.

Zij streeft, rekening houdende met het godsdienstig karakter van het volksleven, naar een geleidelijken vooruitgang, rekening houdende met de behoeften van het oogenblik, onder naleving van alle geldende bepalingen en eerbiediging van verkregen rechten.

ARTIKEL 3.

Zij huldigt het beginsel, dat de krachtens historisch recht verkregen en door de Grondwet bevestigde Souvereiniteit berust bij den drager der Kroon.

Mitsdien erkent zij als plicht: trouw aan Hare Majesteit Koningin Wilhelmina en aan Hare rechtmatige erfgenamen.

ARTIKEL 4.

Zij wenscht onverkorte handhaving van de rechten van den drager der Kroon, als voorwaarde voor eene krachtige regeering.

ARTIKEL 5.

Aangezien de maatschappij zich uit het gezin heeft ontwikkeld, behoort het kiesrecht te worden toegekend aan

mannelijke gezinshoofden, wier leeftijd en wier ontwikkeling en maatschappelijke omstandigheden hen in staat kunnen doen achten om zelfstandig over het algemeen belang te oordeelen; daarnaast aan andere mannelijke Nederlanders, die aan dezelfde vereischten voldoen.

ARTIKEL 6.

De partij wenscht handhaving der op de Grondwet steunende rechten der Staten-Generaal, maar beschouwt de Volksvertegenwoordiging niet als een orgaan der Overheid.

ARTIKEL 7

Het volkskarakter en de nationale vrijheidszin eischen decentralisatie en vrijheid van beweging op wetgevend en administratief gebied.

ARTIKEL 8.

Wat de buitenlandsche staatkunde aangaat, zij in hoofdzaak het streven der Overheid gericht op de krachtdadige bevordering en uitbreiding van de handelsbelangen der zoowel binnen als buiten de grenzen des Rijks en in de koloniën en bezittingen gevestigde Nederlandsche onderdanen, — mede, door het steunen van met dit doel opgerichte particuliere instellingen en vereenigingen, — en op de verhooging van het aanzien van ons land in den vreemde.

De werkzaamheden der consulaire ambtenaren in het bijzonder behooren te strekken tot spoedige en voortdurende voorlichting en tot opwekking van den ondernemingsgeest.

ARTIKEL 9.

De rechtspraak is zoodanig te regelen, dat een rechtzoekende *steeds* gehoor vindt, hetzij bij den burgerlijken, hetzij bij den administratieven rechter

Wenschelijk wordt geacht wettelijke regeling der bevoegdheden en verplichtingen der politie in dien geest, dat de vrijheid van beweging van dit orgaan der Overheid in het belang der openbare orde, veiligheid en zedelijkheid verruimd worde, onder de noodige waarborgen tegen machtsoverschrijding en willekeur.

Door de instelling van een politie-rechter worde de snelle berechting van politie-overtredingen bevorderd.

ARTIKEL 10.

De Overheid behoort de vrije uitoefening van den Godsdienst te bevorderen, te steunen en te beschermen.

Aangezien onderwijs, kunst en wetenschap onmisbare factoren voor den bloei des Rijks en de volksbeschaving zijn, doch deze geestelijke behoeften liggen op het gebied van het maatschappelijk leven, behoort de Overheid de vervulling daarvan in beginsel slechts te steunen en deze niet als een voorwerp van regeeringszorg te beschouwen, dan voor zoover de maatschappij daarin niet of op onvoldoende wijze voorziet, dan wel niet in staat is daarin te voorzien.

Wat het onderwijs betreft, behoort het gehalte van leerkrachten, leermiddelen en leergelegenheden te voldoen aan bij de wet vastgestelde vereischten.

Wat evenwel in het bijzonder het Hooger Onderwijs betreft, behoude de Overheid zich — onverminderd het bepaalde bij artikel 192, 4e par., der Grondwet — met uitsluiting van anderen, de bevoegdheid voor:

1°. tot het doen toekennen door van Harentwege daartoe aangestelde personen van alle zoodanige titels, diploma's, getuigschriften of wat ook van dien aard, die recht geven tot het dingen naar of tot het uitoefenen van openbare ambten, bedieningen, beroepen, betrekkingen, van welken aard deze ook zijn mogen;

2°. tot het regelen der opleiding tot de bedoelde ambten, beroepen, bedieningen en betrekkingen;

een en ander met dien verstande, dat de verkregen rechten van reeds bestaande instellingen en genootschappen worden geeerbiedigd.

ARTIKEL 11.

De partij staat de toepassing eener krachtige sociale staatkunde voor, welke uitgaat vaa het beginsel, dat aan iedere dwingende wettelijke regeling vooraf moet gaan het aan-

wakkeren en steunen van het particulier initiatief, met dien verstande, dat de Overheid slechts daar moet ingrijpen, waar het particulier initiatief onvoldoende is gebleken, terwijl, waar regelen moeten worden gesteld, deze noch aan bedoeld initiatief noch aan de ontwikkeling van eenigen tak van welvaart belemmeringen in den weg behooren te leggen.

Het optreden der Overheid houde steeds rekening met de eischen van een goed financieel beleid, in dier voege, dat algemeene gewichtige Rijksbelangen niet opgeofferd worden aan de belangen van eene bepaalde klasse der bevolking.

ARTIKEL 12.

De wettelijke regeling der armenzorg ga uit van het beginsel, dat de overheid slechts dan behoort in te grijpen, wanneer de krachten van kerkelijke of particuliere instellingen te kort schieten. De aldus geregelde armenzorg drage zoo veel mogelijk het karakter van blijvende verbetering in den economischen toestand der bedeeden.

De onderlinge samenwerking der verschillende instellingen worde bevorderd.

ARTIKEL 13.

De strijdkrachten en weermiddelen ter zee en te land behooren zoodanig te worden samengesteld en toegerust, dat zij naar behooren in staat zijn het grondgebied des Ryks, zoo in als buiten Europa, te verdedigen, de neutraliteit te handhaven en aan het optreden der diplomatie tot bescherming der nationale belangen kracht bij te zetten.

Ter wille van de landsverdediging behooren alle middelen in het werk gesteld te worden om de weerkracht des volks te ontwikkelen, opdat in tijd van gevaar de Overheid onmiddellijk over het grootst mogelijk aantal weerbaren kunne beschikken.

ARTIKEL 14.

Ter bestrijding van de voor de staathuishouding noodzakelijke uitgaven moeten worden opgebracht:

1°. indirecte belastingen, mits de eerste levensbehoeften niet in die mate treffende, dat het volkswelzijn worde geschaad;

2°. directe belastingen, waarvan de heffing niet strekken mag om wijziging te brengen in de onderlinge verschillen van maatschappelyken welstand, doch gelijkmatig moet drukken op de belastingschuldigen, terwijl er naar gestreefd moet worden, dat zij zoo min mogelijk belemmerend werke op de instandhouding en vorming van kapitaal.

ARTIKEL 15.

Uitgaande van het standpunt, dat het ingewikkelde bedrijf der hedendaagsche maatschappij zich niet leent tot eene regeling gegrond op leerstellige begrippen, wenscht de partij zich ten opzichte der economische staatkunde niet aan theorieën te binden. Zij is van oordeel, dat die staatkunde, zich richtende naar de behoeften van alle takken der volkswelvaart, en rekening houdende met de door de met het Rijk handel-drijvende Staten genomen of te nemen maatregelen, strekken moet tot bevordering van den nationalen arbeid.

ARTIKEL 16.

Voor Ned.-Indie worde eene staatkunde gevolgd, welke streeft naar bevordering van de welvaart en beschaving der inlandsche bevolking, doch zich vóór alles onthoude haar Westersche instellingen en gebruiken op te dringen, welke met hare historische ontwikkeling en haar karakter niet strooken; zoo worde, onder meer, het rechtstreeksche bestuur over die bevolking, mits onder de noodige waarborgen en toezicht der Regeering, voor een niet onbelangrijk deel toevertrouwd aan hare vorsten en hoofden, de bevordering van wier ontwikkeling en beschaving inzonderheid eene van de voornaame zorgen der Regeering zij.

Voorts worde in Oost en West de vaderlandsche ondernemingsgeest opgewekt en ondersteund, ten einde de productiviteit der overzeesche gewesten te verhoogen en daar nieuwe bronnen van welvaart in het leven te roepen.

MEMORIE VAN TOELICHTING

A.

Algemeene Beschouwingen.

By het samenstellen van het program van beginselen heeft het streven voorgezeten de daarin op te nemen onderwerpen zoo te kiezen en in de verschillende artikels zoo te formuleeren, dat zij te zamen en in onderling verband, naast het hoofdbeginsel, eenige algemeene beginselen aangeven, die wij als volgt, zouden willen omschrijven:

- 1°. Versterking en verruiming van het gezag der Overheid;
- 2°. Versterking van het particulier initiatief in dien zin, dat der Overheid het steunen van dat initiatief tot plicht wordt gesteld, de middenweg tusschen eene onvoorwaardelyke onthouding en eene in alle belangen ingrypende Staatsbemoening,
- 3°. Verbetering van den economischen toestand, door besparing op de openbare uitgaven — vooral van die der gemeenten — eenerzijds, en verhooging van de financieele draagkracht anderzijds.

Daarnevens zijn nog artikelen gewijd aan de belangrijke vraagstukken van het kiesrecht en van de defensie, die wij meenden in ons program niet onbehandeld te mogen laten.

Wat de volgorde der artikelen betreft, merken wij op, dat, na de artt. 1 en 2, die de grondstellingen bevatten, de artikelen 3—7 zijn gesteld in de Grondwettelyke volgorde, terwijl voor de overige de hoofdstukken der Staatsbegrooting zijn gevolgd.

Bij deze algemeene beschouwingen wenschen wij nog een enkel woord te wyden aan het hoofdbeginsel, zooals dit is

neergelegd in art. 1 van het ontwerp. Door menigeen toch zal de vraag worden gesteld: „Wat verstaat men onder *historisch staatsrecht*?” Wij zullen trachten hierop een kort en duidelijk antwoord te geven.

Het historisch staatsrecht erkent den Staat als een verschijnsel, geworden uit het verleden en daarin geworteld. Het erkent den Staat mitsdien *met* als een door alle tijden heen scherp omlijnd begrip, als het product eener theorie. Iedere Staat is slechts het tegenwoordig moment in de ontwikkeling van zijn wezen, dat uit drie objectief waarneembare factoren bestaat, te weten:

- 1°. een volk,
- 2°. een begrens'd grondgebied;
- 3°. eene Overheid.

De sub 1° en 2° gestelde voorwaarden behoeven, naar wij veronderstellen, geene andere toelichting. Daar waar geen Overheid is, daar is alles overgelaten aan individueele willekeur, daar bestaat slechts eene agglomeratie van individuen met een beperkt onderling maatschappelyk verkeer en onbekwaam om op eenige andere wijze dan gewapenderhand naar buiten op te treden.

Op de drie vragen: wat is het Nederlandsche volk? welke zijn de grenzen van Nederland en van zijne kolonien en bezittingen? welke is zijne Overheid, geven onze geschiedboeken ons het antwoord.

Thans hebben wij nog te beantwoorden de vraag, waarom wij het door ons aangenomen beginsel als het eenig juiste aanmerken.

Tegenover de leerstellige partijen en tegenover de linkerzijde, die haar heil zoekt in theorie en formules, baseeren wij ons op *feiten*. Beteekent dit, dat wij alleen zien naar hetgeen tot het verleden, hoogstens naar hetgeen tot het tegenwoordige behoort, en daarbij blijven stilstaan? Geenszins! Ook wij wenschen vooruitgang, maar eene, die voortbouwt op hetgeen bestaat. Wij beschouwen het als een eerste plicht der Overheid, dat zij rekening houde met ons volkskarakter, waarin ieder onzer instellingen is gegrond en

dat te vaak wordt vereenzelvigd met de neigingen van het oogenblik. Wel behouden wij ons de vrijheid voor om te beoordeelen of bestaande instellingen goed geregeld zijn en of nieuwe behooren te worden in het leven geroepen. Maar daarbij rekenen wij ons niet ontslagen van den plicht, om van de afgekeurde regeling te behouden wat gezond en bruikbaar is, om te bestudeeren hoe hetgeen bestaat geworden is en, — waar het nieuwe instellingen geldt, — welken ontwikkelingsgang de maatschappij heeft gevolgd, waardoor allengs de behoefte aan regeling is geboren.

Wij houden, om kort te gaan, op staatkundig gebied de logica der feiten voor krachtiger dan die der leerstellingen of die der op hypothesen of op de z. g. n. menschelyke rede gebaseerde theorie.

B.

Artikelen.

ARTIKEL 1.

Na hetgeen in de algemeene beschouwingen over dit grondbeginsel is gezegd, schijnt nadere toelichting overbodig.

ARTIKEL 2.

In dit artikel wordt vooropgesteld, dat onze partij streeft naar vooruitgang.

Al gaan wij niet mede met hen, die de regels van bestuur en wetgeving voor den Staat of zijne instellingen, hetzij rechtstreeks, hetzij met inachtneming van de inzichten hunner kerkelijke overheid ontleenen aan de H. Schrift, en beschouwen wij deze veeleer als het zedelyk richtsnoer voor ieder mensch, zoo erkennen wij niettemin, dat godsdienstzin een van de diepstliggende karaktertrekken van ons volk is, ook al loopen de belijdenissen der gezindten uiteen. Met dezen karaktertrek behoort de Overheid rekening te houden en hem als hoogste uiting van zedelyke beschaving te steu-

nen. Hiermede reiken wij — ofschoon wij, het zij nog eens uitdrukkelijk gezegd, ons niet op leerstelligen grondslag plaatsen — de hand aan de leerstellige partijen, waarmede op velerlei gebied samenwerking mogelijk en wenschelijk kan blijken. Op ieder gebied zij de vooruitgang geleidelijk en houde men rekening met de behoeften van het oogenblik, d. w. z., wij streven niet naar de verwezenlyking van utopieen, noch laten ons verleiden door schoon klinkende theorieen. Eene voor alle tijden geldende roeping van den Staat kunnen wij niet erkennen; en evenmin erkennen wij, dat de Overheid geroepen zou zijn de regeling ter hand te nemen van onderwerpen, waarvan nog niet is aangetoond, dat zij van Overheidswege op practische en betere wijze kunnen worden geregeld, dan waartoe de maatschappij zelve in staat is. De Overheid grijpe eerst in op het oogenblik, waarop hare bemoeuing eene behoefte is gebleken en beperke hare regeling tot hetgeen dan noodzakelijk geregeld moet worden. Te allen tijde leve zij na de geldende bepalingen en eerbiedige zij verkregen rechten. De geldende bepalingen (wij noemen als voorbeeld de Zondagswet), het verkregen recht (bv. jacht- en tiendrecht) mogen overblyfselen zijn van toestanden, waaraan de maatschappij ontgroeid is — ook zij zijn historisch geworden en bestaan. Het gaat niet aan geldend recht eenvoudig ter zijde te stellen, verkregen rechten waardeloos te verklaren.

ARTIKEL 3.

De monarchale souvereiniteit, zooals die in de meeste landen van Noord- en West-Europa bestaat, heeft zich uit de in de middeleeuwen geboren absolute-monarchie ontwikkeld. De geschiedenis leert ons, dat in den loop der tijden de souvereine vorsten een deel hunner absolute macht hebben verloren. Tegenover rechten zijn verplichtingen komen te staan. Zoo zijn allengs uit de absolute, de beperkte en de constitutioneele monarchie ontstaan.

De souvereiniteit te onzent is aan het Doorluchtig Huis van Oranje geworden tengevolge der gebeurtenissen in 1813

en 1814 en werd, na de bevestiging in de Grondwet van laatstvermeld jaar, bij Art. VI, al 1, van den eersten Parijschen vrede en bij Art. LXV van het tractaat van Weenen als een aan dat stamhuis toekomend rechten-complex erkend en vastgelegd, terwijl tevens de erfopvolging, zooals zij in genoemde Grondwet geregeld was, met hare uit die regeling voortvloeiende rechtsgevolgen werd aanvaard. Wenscht men te weten, wat men onder die souvereiniteit heeft te verstaan, dan zal men zich rekenschap behooren te geven van de beteekenis, welke destijds de contracteerende Mogendheden aan dit woord hebben gehecht, hetgeen o. a. blijkt uit de acte van het Rijnverbond-1806.

Men pleegt zich, wanneer de trouw aan ons Koningshuis ter sprake komt, te beroepen op het vele goede, dat ons volk van de Prinsen uit dat Huis heeft ondervonden, op de opofferingen, die zij zich voor ons vaderland hebben getroost, en in één adem spreekt men dan van de rechten der Oranjes op den troon. Wij doen voor hen, die zoo spreken, geenszins onder in gevoelens van trouw en dankbaarheid, doch beschouwen dit als eene gevoelskwestie, niet tehuis behoorende op het gebied van het nuchtere staatsrecht. Men verwarre ook die dankbare herinneringen aan het verleden niet met hetgeen wij noemen „de historische lijn”. Voor ons is trouw niet alleen *plicht* op grond van de grondwettige bepalingen, maar ook, omdat het eenzijdig schenden van verdragen door Nederland, vrijwillig, met derden gesloten, onrecht zou zijn. Ons beginsel zij nuchter — het is er te krachtiger om, wijl het zich baseert op geschreven recht, op feiten, niet op de wisselvallige volksgunst.

ARTIKEL 4.

Dit artikel beoogt uitdrukking te geven aan ons streven om het gezag der Overheid te versterken en behoeft, naar wij meenen, ook met het oog op hetgeen naar aanleiding van art. 6 zal worden gezegd, geen nadere toelichting.

ARTIKEL 5.

Het beginsel in dit artikel aan het kiesrecht ten grondslag gelegd, ligt geheel in de historische lijn en wordt ook door de anti-revolutionaire partij gehuldigd. Van de invoering van een kiesrecht, steunend op dit beginsel, verwachten wij geen inkrumping van het bestaande aantal kiezers en wij wenschen zulks ook niet. Niet op het aantal kiezers komt het aan, maar op eene behoorlijke behartiging der belangen van alle groepen der maatschappij en op de behoorlijke vertegenwoordiging van allen, wier maatschappelijke positie de overtuiging rechtvaardigt, dat zij — hoe uiteenlopend overigens hunne denkbeelden mogen zijn — het besef bezitten, dat het persoonlijk belang van ieder staatsburger en mitsdien het algemeen belang, onafscheidelijk verbonden is aan de handhaving van openbare orde en zedelijkheid en aan de gestadige ontwikkeling der volkswelvaart in het algemeen.

Wij zijn tegen toekenning van algemeen kiesrecht, tegen het toekennen van kiesrecht aan vrouwen. Wij verwerpen het eerste als een uitvloeisel van de leer der Volkssouvereiniteit, het laatste, omdat als algemeene regel de vrouw haren eigenaardigen en verheven werkkring behoort te vinden in het huiselijke, niet in het politieke leven

ARTIKEL 6.

De kracht van dit artikel ligt in de tegenstelling tusschen de beide door het woord „maar” gescheiden zinsneden, waardoor tusschen de rechten der Overheid en de bevoegdheden der Volksvertegenwoordiging eene grenslijn wordt getrokken. Onder den invloed der van andere zijde zoo hoog geroemde z.g.n. „moderne staatsrechtstheorieën” wordt die lijn hoe langer hoe vager. In niet geringe mate bestaat toch bij de Volksvertegenwoordiging het streven, om zich te bemoeien met zaken, welke uitsluitend behooren tot het gebied der uitvoering, en om zich te stellen in de plaats der Overheid, die harerzijds daartegenover eene vaak al te tege-
moetkomende houding aanneemt.

Wij beschouwen dit streven als ongeoorloofd en als gevaarlijk, omdat het op den duur moet leiden tot een overwicht van de Volksvertegenwoordiging en daarmede tot Volkssouvereiniteit. Wel erkennen wij, dat bij de uitoefening van het recht van interpellatie, bij het vragen van inlichtingen en het indienen van motie's, de grens niet altijd even scherp te trekken is, doch wij zouden wenschen, dat zij, die voor de nationaal-historische partij in eenig college zitting nemen, er aan indachtig waren, dat het zich voortdurend inlaten met hare zaken, het telkens weder kritiek uitoefenen op hare handelingen, iedere Overheid op den duur moet ontzenuwen en dat haar, ter wille van vaak nietige détails en personen kwestie's, een kostbare tijd, die aan nuttigen arbeid kon worden besteed, wordt ontnomen.

Moet dus aan de prudentie van onze, op het kussen geplaatste, partijgenooten veel worden overgelaten, slechts op één punt spreken wij eene stellige meening uit; wij beschouwen bepaaldelyk als ongeoorloofd het verwerpen van eenig hoofdstuk der begrooting om redenen daarbuiten gelegen. Wij houden deze handelwijze voor ongeoorloofd, omdat zij inbreuk maakt op het recht der Koningin, Hare raadsheden zelfstandig en naar eigen welgevallen te benoemen en te ontslaan.

ARTIKEL 7.

Het beginsel van decentralisatie is van oudsher zoozeer in geheel ons volksleven doorgedrongen, dat, al mogen, vooral ten plattenlande, de bemoeuingen der gemeentebesturen niet steeds van een helderen en ruimen blik getuigen, eene wijziging op dit gebied in strijd zou zijn met de historische ontwikkeling onzer bestuursinrichting.

ARTIKEL 8.

De groote strijd om het bestaan wordt heden ten dage tusschen de volkeren gestreden op economisch terrein. Dit is van zoo algemeene bekendheid, dat wij den eisch in den aanhef van het eerste lid van ons artikel gesteld, wel niet zullen behoeven toe te lichten. Waar het particulier initiatief

in gelyke richting werkzaam is, ligt ook het steunen daarvan op den weg der Overheid.

Te vaak wordt te onzent uitgegaan van de veronderstelling, dat ten aanzien onzer betrekkingen met het buitenland steeds alles „peis en vreê” zal zijn en te weinig wordt er aan gedacht, dat, wil de Nederlander zich als handelaar in het buitenland vestigen, hij de overtuiging behoort te hebben, dat zijne belangen door de Nederlandsche Overheid krachtig zullen worden ondersteund.

De overheid behoort er zich echter van bewust te zijn, dat Nederland is eene Mogendheid van den tweeden rang en ook, niettegenstaande zijne uitgestrekte bezittingen en kolonien, geen groote koloniale Mogendheid. Tegenover de machtige staten zou een *driest* optreden misplaatst zijn, maar op een waardig optreden, op een met kracht en klem verdedigen van onze rechten en bepleiten van onze belangen, heeft het Nederlandsche volk, door zijne geschiedenis, door zijne ontwikkeling en zijne hooge beschaving recht.

Naast eene diplomatieke vertegenwoordiging behoort een goed geregeld en actief consulaatwezen te staan. Wij gebruiken hier het woord *actief* in tegenstelling met hetgeen wij zouden durven noemen het *passieve* stelsel, dat aan de inrichting van dezen dienstdak thans te onzent ten grondslag ligt. *Niet* het scheppen van consulaire vertegenwoordiging *na* dat zich in zeker land of in zekere landstreek reeds Nederlandsche handel ¹⁾ gevestigd heeft, achten wij het aangewezen beginsel, maar wij zouden aan onze consulaire ambtenaren wenschen toegekend te zien het karakter van pioniers van den handel. Wij gaan daarbij zeker niet uit van het denkbeeld, dat zij de rol zouden vervullen van handelsreizigers ten dienste van particulieren, maar verlangen, dat goed opgeleide, practisch reeds hier te lande geschoolde ambtenaren, naar een vast stelsel, worden gezonden naar alle landen, waar de Nederlandsche handel voor zijne waren en

1) Wij gebruiken deze woorden in algemeenen zin, omdat ook de industrieel, de landbouwer enz hunne producten als koopwaar beschouwen en wij onder den Nederlandschen handel ook den Oost- en Westindischen verstaan

voortbrengselen een afzet-gebied vinden kan. Wij zouden hun als taak wenschen te zien opgedragen de voortdurende en spoedige voorlichting omtrent alles wat, zoowel voor den kleinen als voor den grooten handelsman van belang kan zijn. Aan de Regeering verblijve de zorg voor snelle en doelmatige publicering der ontvangen gegevens.

ARTIKEL 9.

Het in het eerste lid van dit artikel gestelde behoeft naar onze meening geen nader betoog. De wensch naar eene behoorlyke regeling der administratieve rechtspraak is allermintst eene partijzaak.

Ware het er ook overigens slechts om te doen het verlangen uit te spreken naar eene betere regeling der politie, dan zou het tweede deel van het artikel vrijwel overbodig mogen heeten. Immers zullen alle partijen in meerdere of mindere mate daarmede instemmen. Het komt ons echter voor, dat deze tak van dienst zoo behoort te worden geregeld, dat daardoor het gezag der Overheid worde verruimd en versterkt. De 2de en 3de zinsneden zijn mitsdien een uitvloeisel van den algemeenen eisch, reeds in den aanhef dezer Memorie gesteld. De zorg voor de openbare orde, veiligheid en zedelykheid is een algemeen Ryksbelang en, historisch, te beschouwen als een uitvloeisel der Souvereine macht. Der Overheid komt mitsdien de leiding daarvan toe en, daar het onvermydelyk is aan de politie de bevoegdheid toe te kennen om in te grijpen in de by de wet gewaarborgde rechten der ingezetenen en de politie reeds gedeeltelyk by de (gemeente-) wet is geregeld, zijn wettelyke voorschriften noodzakelyk.

De vraag, of de wetgever de bestaande splitsing tusschen Ryks- en gemeente-politie zal behooren te behouden, beschouwen wij als eene der technische niet als eene der principieele zyden van het vraagstuk. Wel zouden wij ons aangetrokken gevoelen tot eene oplossing in dien zin, dat eene aanmerkelijke besparing op het budget der grootere gemeenten daarvan het gevolg zou kunnen zijn, doch wij

meenen dit voorsnog aan het oordeel van de deskundigen te moeten overlaten.

De politie behoort, naar ons oordeel, een zelfstandige diensttak te zijn, welke in het algemeen der Overheid ten dienste staat.

Wij verlangen geen autocratisch optreden en evenmin wenschen wij „polizeilich gemaszregelt” te worden. Doch wij erkennen, dat van eene goed georganiseerde, taktvol optredende politie eene groote opvoedende kracht vermag uit te gaan. En ons volk heeft in dien zin opvoeding van noode. Het moet, in het belang der vrijheid, beter dan thans het geval is, leeren gehoorzamen aan wet en gezag. Daartegenover behoort de politie niet slechts te zijn een werktuig ten dienste der Justitie. Met een krachtig besef van hare waardigheid behoort zij zeker te zijn van hare bevoegdheden, welke zoo ruim moeten worden gesteld als eenigszins vereenigbaar is met behoorlijke waarborgen tegen machtsoverschrijding en willekeur. Als bijzondere punten, die, naar wij meenen, in de regeling zouden moeten worden opgenomen, stippen wij aan . snelle berechting van politie-overtredingen, verruiming der bevoegdheid in zake preventieve hechtenis, briefvegeheim en binnendringen van woningen.

ARTIKEL 10.

1°. *Godsdienst.*

Wij zijn van oordeel, dat daar waar een hooger moreel richtsnoer dan dat van het materialistisch egoïsme ontbreekt, op ware geestesbeschaving niet valt te rekenen. De godsdienst behoort zeer zeker tot het gebied van het maatschappelyk leven, doch voor dit groote volksbelang zal de Overheid een open oog moeten hebben. Zij behoort daarbij niet slechts te waken voor de handhaving der openbare orde en zedelykheid, doch ook datgene te doen, wat strekken kan tot verlevendiging van den godsdienstzin. Waar het particulier initiatief onmachtig is gebleken om in bestaande godsdienstige behoeften te voorzien, daar worde het door de Overheid gesteund,

naar bevind van zaken, *doch zonder onderscheid van godsdienstige gezondheid.*

2°. *Onderwys en Wetenschap.*

Ook het onderwijs behoort tot het maatschappelijk leven. Aan hunne kinderen eene goede opvoeding te geven, hen te maken tot zelfstandige menschen, is de plicht der ouders. De ouders in de vervulling van dien plicht te steunen ligt op den weg der Overheid. Want ongetwijfeld is het een gewichtig, ja een levensbelang voor een volk, dat de jeugd uitstekend onderwijs geniete. De Overheid heeft het recht daarvoor te waken. Zij behoort te helpen, daar waar de particuliere krachten te kort schieten, en toezicht uit te oefenen.

Men beschouwe het echter niet als een plicht der Overheid van harentwege onderwijs te doen geven en aan de ouders slechts de bevoegdheid toe te kennen om, waar zij zich met het neutrale onderwijs — dat ook zij bekostigen — niet kunnen vereenigen, onder Overheidstoezicht en al dan niet met hare hulp aan hunne kinderen bijzonder onderwijs te doen genieten.

Is het dan — zoo zal men ons vragen — uwe bedoeling, te streven naar eene wijziging van Artikel 192 der Grondwet? Voor het oogenblik beantwoorden wij deze vraag beslist in ontkennenden zin. Wij wenschen thans geen Grondwetsherziening, ook, omdat wij het onverantwoordelijk zouden achten den schoolstrijd opnieuw te doen ontbranden, zonder krachtige waarborgen te bezitten, dat die strijd tot eene snelle en bevredigende oplossing ware te brengen. Maar wel erkennen wij het te betreuren, dat de verwezenlyking van ons beginsel tot eene wellicht nog verre toekomst zal moeten worden verschoven. In de eerste plaats voorzeker om het beginsel zelf, maar ook, wyl voor de gemeenten, wier financiëele nood tot eene ongekende hoogte is gestegen, een naar ons oordeel doeltreffend middel om aan dien ongezonder toestand blijvend een einde te maken, ongebruikt moet blijven. De bestaande voorschriften op onderwijsgebied schijnen ons in strijd met het beginsel van zelfbestuur, wyl zij de gemeenten, ter wille van

zuivere Rijksbelangen, aan handen en voeten binden en haar verhinderen voldoende recht te doen wedervaren aan die speciaal plaatselijke belangen, wier verzorging met hare ontwikkeling en bloei ten nauwste samenhangen.

Vatten wij, na de beantwoording der gestelde vraag, de draad van ons betoog weder op, dan spreken wij als ons gevoelen uit, dat het vooropgesteld beginsel niet buiten zijn eigen grenzen behoort te worden uitgebreid. Wij achten het onvermijdelijk, dat eene grenslijn worde getrokken tusschen de opvoeding, het op de natuur zelve en op de ontwikkelingsgeschiedenis der gansche menschheid gegrond recht der ouders, en het onderwijs, dat ten doel heeft de vorming van hen, die in meerdere of mindere mate, de bewaarders en bevorderaars zullen worden van de geestelijke beschaving der natie.

Uitgaande van het standpunt, dat de grondslag voor de zedelijke ontwikkeling van den mensch onder den invloed van huisgezin en school wordt gelegd in de kinderjaren, zijn wij van oordeel, dat de ouders zelve over de opvoeding hunner kinderen behooren te beslissen.

Naarmate echter de kindertijd tot het verleden gaat behooren, de ontwikkeling toeneemt, achten wij het de taak der ouders om, voortbouwende op den verkregen grondslag, de jongelieden zoo te leiden, dat zij opgroeien tot zelfstandige menschen, die met ruimen, onbevooroordeelden blik en bewust van den ernst van het leven, in staat zijn zich zelf hun standpunt, hunne levensbeschouwing te veroveren. En is éénmaal het tijdperk dáárvoor aangebroken, dan, meenen wij, is in hoofdzaak de taak der ouders geëindigd. Ongetwijfeld zullen zij met hunne meerdere levenservaring hun kind blijven steunen, maar de tijd is dan voorbij, waarin het ouderlijk gezag bepaalde opvattingen en beginselen mag opdringen. De zelfstandige gedachte, de ernstige overtuiging zijn de vrucht van eigen onbevooroordeelde waarneming, niet verduisterd door vooropgestelde, opgedrongen waarheid. Nadat huisgezin en school hebben samengewerkt om godsdienstige, rechtschapen menschen te vormen, moet de opvoeding in een later tijdperk van het leven leiden tot zelf zoeken en zelf vinden.

Met deze opvatting van het onderwijs hangt, naar ons oordeel, de taak, die de Overheid te vervullen heeft, ten nauwste samen. Haar komt in het algemeen het toezicht toe, dat deze belangrijke factor der volksbeschaving zooveel mogelijk tot zijn recht kome; bovenal geldt zulks voor het bijzonder onderwijs. Zij onthoude zich van ingrijpen en ga slechts, waar noodig, aanvullend te werk, zoolang de opvoeding ten doel heeft rechtschapen, nuttige burgers te vormen. Maar waar het onderwijs er op gericht is, om de leerlingen op te leiden tot *zelfstandig* denkende, *veelzijdig en vooral wetenschappelijk* ontwikkelde menschen, daar ga de Overheid voor. Wel is waar behoort zij, met eerbiediging van de meening van andersdenkenden, het onderwijs in al zijne geledingen vrij te laten, doch tevens stelle zij krachtige waarborgen, dat deze vrijheid geen afbreuk doe aan het wetenschappelijk gehalte van het onderricht.

Aan de openbare Universiteiten behoort de gelegenheid te bestaan, om iedere school, iedere wetenschappelijke richting te bestudeeren. Op den weg der Overheid ligt het niet te beoordeelen of zij het met de richting eens is, wel of het inderdaad eene wetenschappelijke, niet met de openbare orde of zedelijkheid strijdige richting geldt en of er voldoende aanleiding bestaat om de daaraan verbonden uitgaven op de begrooting te brengen.

Overigens steune de Overheid zoo noodig die wetenschappelijke instellingen, die, voortkomende uit de maatschappij zelve, bepaaldelijk beoefening der wetenschap bedoelen.

3°. *Kunst.*

De Kunst eindelijk worde erkend als een machtige factor voor de volksbeschaving. Zij heeft een recht op den steun der Overheid, omdat hare strekking is de hoogere en reinere gevoelens te wekken, den smaak te veredelen. De Overheid bringe haar bovendien, zooveel mogelijk, onder de aandacht van allen.

ARTIKEL 11.

Dit artikel, gelezen in verband met art. 2 van het program,

strekke tot waarborg, dat wij voor de nieuwere denkbeelden toegankelijk, den weg der vooruitgang wenschen te volgen.

Dat de volkswelvaart door eene goede regeling der arbeidsvoorwaarden ten zeerste wordt gebaat, beamen wij ten volle. Eene moreel en fysiek goed ontwikkelde arbeidersklasse zal op ieder gebied tot veel grooter krachtsontwikkeling in staat zijn dan eene, die door de zorgen voor het dagelijksch brood en de toekomst gedrukt, slecht gehuisvest en door te zwaren arbeid afgemat is.

Maar het gesteld beginsel geeft tevens een waarborg, dat wij op dezen weg niet wenschen voort te jagen, niet iedere schoonklinkende theorie wenschen te omhelzen als hing het wel en wee van het vaderland af van dat der arbeidersklasse *alleen*. Wij zijn van oordeel, dat het niet aangaat ten behoeve van eene enkele klasse, die slechts een zeer gering gedeelte bijdraagt in de financieele lasten, steeds zwaardere offers te vergen van de belastingbetalers, tenzij de Overheid tevens deze laatsten in staat stelle die hoogere kosten te betalen, zonder dat zij daarvoor hun levensstandaard behoeven te verminderen. Wij beschouwen het bestaan van gezonde weelde als een algemeen volksbelang. Ruime besparing en kapitaalvorming eenerzijds maar anderzijds ook ruime vertering, zijn hoofdfactoren voor verhooging van den economischen toestand der arbeidersklasse. Wij verlangen mitsdien, dat de Overheid, waar zij maatregelen tot verbetering der arbeidsvoorwaarden noodig acht, rekening houde met den toestand van 's Ryks schatkist en algemeene belangen niet opoffere aan die eener bepaalde klasse.

Wordt hierdoor der Overheid, waar zij handelend optreedt, eene grens gesteld, door hetgeen in de 1ste alinea van ons artikel wordt gezegd wordt ook in algemeenen zin het terrein zelf, waarop handelend behoort te worden opgetreden, afgebakend. Wij verlangen, dat de Overheid zich onthoude van het in het leven roepen van dwingende wettelijke regeling, wanneer de partijen, wier belangen daarbij zijn betrokken, zelve reeds met vrucht in de gewenschte richting werkzaam waren en er geponde verwachting bestaat, dat hetgeen in

meer beperkten kring werd tot stand gebracht, allengs in het algemeen navolging zal vinden. En in geen geval zouden wij wenschen, dat door de overheidsregeling werd verdrongen het goede, dat reeds door particulier initiatief werd verworven. Ook op dit gebied houde de Overheid het midden tusschen eene onverantwoordelijke onthouding en eene in alles ingrijpende staatsbemoeing en doode zij niet het particulier initiatief, de energie der natie, noch door hare onverschilligheid en het onthouden van steun, waar die in het algemeen belang nuttig en noodig is, noch door hare regeling goed- of kwaadschiks aan allen op te dringen.

ARTIKEL 12.

Armenzorg draagt een tweeledig karakter. In de eerste plaats is zij, in den zin van weldadigheid, een zedelijke en godsdienstige plicht; als zoodanig behoort zij tot het gebied van het maatschappelyk leven. In de tweede plaats is zij de zorg der Overheid tot beperking en zoo mogelijk tot opheffing van een nadeelig oeconomisch verschijnsel. De bestrijding van het pauperisme is, sedert het tot stand komen der wet tot regeling van het Armbestuur in 1854, steeds in omvang toegenomen en het vraagstuk, hoe zij het best te regelen ware, is er een geworden van groot sociaal belang.

Zij zal het grootst mogelijk nuttig effect hebben, wanneer Overheid en maatschappij samen werken. Beide immers behooren met ruimen blik hetzelfde doel na te streven. Die samenwerking kan worden verkregen, wanneer eenerzijds de kerkelyke en particuliere instellingen van weldadigheid iets van hare zelfstandigheid prijs geven en in hare verhouding tot elkaar en tot de Overheid eene regeling aangaarden, welke die samenwerking verzekert, en wanneer anderzijds door de Overheid regels worden gesteld, die zoo min mogelijk ingrypen in de vrijheid en zelfstandigheid dier instellingen. Deze laatste echter behooren te begrijpen, dat wanneer de Overheid, gedrongen door de onmacht van maatschappelyke krachten om het pauperisme in zijn geheel omvang te bestrijden, een deel der taak op zich

neemt, zij ook bevoegd is eischen te stellen en dat de door haar ontworpen regeling behoort te worden nageleefd.

ARTIKEL 13.

Te vaak hoort men de meening verkondigen, dat Nederland, wanneer het in een oorlog mocht gewikkeld worden met onze oostelijke of westelijke machtige naburen, toch niet in staat zou zijn zich met eenige hoop op succes te verdedigen; zelfs zou de handhaving onzer neutraliteit onze krachten te boven gaan. Naar mate die stelling met meer of minder klem verdedigd wordt, hecht men geenerlei of slechts geringe waarde aan de defensie en beknipt men op de daarvoor noodige uitgaven of beschouwt die als weggegoorpen geld. Met kracht verzetten wij ons tegen dezen van weinig zelfvertrouwen en vaderlandshiefde getuigenden geest. Wij houden ons, ook op grond der geschiedenis, overtuigd, dat Nederland door de gesteldheid van zijn bodem en door zijne aardrijkskundige ligging verdedigbaar is, ook tegen den aanval van een machtig leger, mits alle bereikbare middelen worden in het werk gesteld, om de weerkracht des volks te verhoogen en tegen den Jan Salie-geest worde gestreden. En zelfs — al stond het vast, dat Nederland op den duur niet tegen een overmachtigen vijand te verdedigen ware — ook dan nog komt het ons voor, dat een volk, dat zich zonder slag of stoot aan den vijand overgeeft, alle gevoel van eigenwaarde prijs geeft en van den overwinnaar minachting en zeker geen gunstige voorwaarden mag verwachten.

Ongetwijfeld wordt het maximum van weerkracht verkregen door het stelsel van algemeenen dienstplicht en onomwonden zouden wij ons tot voorstanders daarvan verklaren, ware het niet, dat de verwezenlyking van dit denkbeeld vooralsnog met te groote offers gepaard zou gaan. Getrouw aan onze leuze van geleidelijken vooruitgang, verlangen wij gestadige versterking en verbetering van onze levende en doode strijdkrachten ter zee en te land en daarnevens, dat zij, die niet tot het vervullen van den militairen dienst wor-

den opgeroepen, zooveel mogelijk op andere wijze worden geoefend in den wapenhandel, opdat, in tijd van nood, het leger met een groot aantal bruikbare mannen kan worden versterkt. Zijn onze strydkrachten, in evenredigheid met de ons ten dienste staande middelen, goed in orde, dan behoeft Nederland, zelfs door de machtigste staten, geenszins te worden beschouwd als eene te verwaarloozen grootheid; en het besef, dat dit ook inderdaad het geval niet is, kan slechts ten goede komen aan een waardig optreden der diplomatie en aan de resultaten der door haar te voeren onderhandelingen. Wij verwijzen ook in dit verband naar hetgeen wij schreven naar aanleiding van ons artikel nopens de buitenlandsche staatkunde (Art. 8).

Dat overigens eene goede organisatie van leger en vloot bij voorkomende binnenlandsche onlusten — hoe betreurenswaardig die op zich zelve mogen zijn — noodzakelijk is, hebben de stakingsdagen in den aanvang van 1903 geleerd.

ARTIKEL 14.

Ten einde in de kosten, welke de Staatshuishouding vordert, te kunnen voorzien, heeft de Overheid geld noodig en het haar van oudsher toekomend middel om de schatkist te vullen is belastingheffing.

Vooropstellende, dat belastingen geheven worden ter bestryding van de voor de Staatshuishouding „noodzakelijke” uitgaven en verschil van inzicht aangaande datgene, wat als zoodanig moet worden beschouwd daarlatende, lezen wij in het woord „noodzakelijke” eene aansporing voor de Overheid om de zuinigheid te betrachten.

Principieel dienen in de eerste plaats geheven te worden indirecte belastingen. De directe belasting worde eerst dan opgelegd, — en die oplegging zal in de praktijk wel steeds noodig blijken — wanneer de inkomsten, die uit de indirecte belastingen kunnen worden verkregen, niet voldoende zijn om de begrooting te doen sluiten.

Zulks op de volgende gronden:

1°. Door de directe belasting wordt, naar een, zelfs in de

gunstigste gevallen, altijd min of meer willekeurigen maatstaf, bepaald, hoeveel ieder zal hebben te betalen. De indirecte belasting, daarentegen wordt betaald zonder dwang van Overheidswege, naar verhouding van ieders draagvermogen.

2°. Deze wordt in meerdere of mindere mate door allen betaald.

3° Zij drukt minder zwaar dan de directe, omdat zij geleidelijk, van dag tot dag wordt opgebracht en niet op bepaalde tijdstippen tot een vrij aanzienlijk bedrag wordt ingevorderd.

De Overheid zal er echter voor hebben te zorgen, dat door de indirecte belasting de prijzen van hetgeen men verstaat onder „de eerste levensbehoeften” niet in die mate stijgen, dat het volkswelzijn worde geschaad. De levensbehoeften toch, die noodzakelijk zijn tot het instandhouden van de gezondheid, tot voeding, kleeding en reinheid, behooren zoo ruim mogelijk binnen ieders bereik te blijven. Een volk, welks lichamelijke ontwikkeling gebrekkig is, mist weerstandsvermogen en wordt belemmerd in zijne zedelijke ontwikkeling.

Wij willen daarmede allerminst zeggen, dat slechts artikelen van weelde zouden mogen worden belast, noch dat op die artikelen in het bijzonder eene drukkende belasting zou mogen worden gelegd.

Reeds hierboven — naar aanleiding van Art. 11 — gaven wij te kennen, dat wij het bestaan van gezonde weelde een algemeen volksbelang achten. Zij is een der hoofdfactoren voor eene algemeene verhooving van den levensstandaard; zij bevordert den kunstzin en prikkelt den ondernemingsgeest. Dit belang wordt ongetwijfeld geschaad, wanneer het belastingstelsel tengevolge heeft, dat wijziging wordt gebracht in de onderlinge verschillen van maatschappelijken welstand en verhooving van den levensstandaard wordt tegengehouden. Evenmin als de indirecte belasting de prijzen van weelde-artikelen zoodanig mag doen stijgen, dat zij buiten het bereik van een aanzienlijk deel der bevolking zouden vallen, zal de directe belasting de groote inkomens zwaar progressief mogen belasten.

De eisch, dat de directe belastingen niet belemmerend mogen werken op de instandhouding en vorming van kapitaal, is eenvoudig genoeg. Dit algemeen beginsel van belastingwetgeving werd door *Thorbecke* zeer juist uitgedrukt, waar hij belastingheffen „oogsten” noemde. De Overheid behoort er dus voor te waken, dat de bron van het inkomen, het nationaal vermogen, niet alleen niet uitdroge doch steeds ruimer blijve vloeien.

ARTIKEL 15.

In de algemeene beschouwingen stelden wij voorop, dat wij geen heil zien in theorieën. Zoo ergens, dan geldt zulks op het gebied der handelsstaatkunde. Hoe het antwoord zal luiden op de vraag: „vrijhandel of protectie?” zal, naar ons oordeel, geheel moeten afhangen van de omstandigheden, welke op hare beurt, in onze hedendaagsche maatschappij worden gevormd door tal van factoren, die voor het eene bedrijf van gansch anderen aard en beteekenis zijn dan voor het andere.

Just in het laatste ligt de grond van onzen weerzin tegen vooropgestelde theorieën. Het ontgaat ons, waarom men door middel van een beschermend recht eenig bedrijf, dat in kritieke omstandigheden verkeert, niet zou mogen steunen, alléén omdat men van bescherming niet wil weten, of omdat men bevreesd is, dat ook andere bedrijven op gelijksoortige ondersteuning zullen aandringen. Het is een in den laatsten tijd herhaaldelijk gebleken feit, dat industrieelen zich gekant hebben tegen beschermende rechten, wijl zij protectie voor hun bedrijf onnoodig of nadeelig achten. Slechts hij, die er op uit is, door middel van hooge invoerrechten 's Rijks schatkist te vullen, zou voor zoodanige bedrijven een protectionistisch tarief kunnen wenschen. Op dat standpunt stellen wij ons niet. Maar er zijn ook bedrijven, die een kwynend bestaan leiden, doch die door een krachtigen steun weder tot bloei zouden kunnen geraken. Waarom zou aan deze behoefte niet mogen worden voldaan? Werken dan kapitaalverlies en werkeloosheid niet nog verreweg ontmoedigender en verslappender dan ooit bescherming zou kunnen

doen? En wanneer de druk op onzen nationalen arbeid van het buitenland uit wordt teweeggebracht, kan het dan niet nuttig zijn, dat de Overheid middelen van verweer in handen heeft, waardoor zij in staat is aan dien arbeid waarborgen te geven voor stabiliteit? Ook op dit gebied behoort, naar wij meenen, het midden te worden gehouden tusschen eene onvoorwaardelijke onthouding der Overheid en eene in alle belangen ingrijpende staatsbemoening.

Wel erkennen wij, dat bescherming, voor ieder speciaal bedrijf, zoo noodig, zeer behoedzaam en met mate behoort te worden toegepast, dat daartoe niet mag worden overgegaan, dan na verhoor van belanghebbenden en deskundigen en nadat zooveel mogelijk de invloed daarvan op aanverwante bedrijven is nagegaan, doch wij kunnen geen vrede hebben met een stelsel, dat der Overheid onthouding voorschrijft, dat ons weerloos doet staan tegenover het buitenland en kapitaalverlies aanvaardt met de handen in den schoot.

Het is hier niet de plaats voor een betoog over vrijhandel tegenover bescherming. Wij willen er slechts op wijzen, dat de meeste landen in meerdere of mindere mate beschermende rechten heffen, ook die, waar noch staathuishoudkundige wetenschappen, noch de levensstandaard des volks op een lager peil staan dan ten onzent; en dat Nederland, wanneer het zich blijft vastklemmen aan een theorie, ten slotte lydelijk zal hebben toe te zien, wanneer andere landen voor onze producten hunne grenzen sluiten of althans onzen uitvoer belangrijk belemmeren.

ARTIKEL 16.

In den loop der laatste jaren is scherp in het licht gesteld hoe Indie en in het bijzonder Java onder groote oeconomische moeijkheden gebukt gaan. Nederland zal daardoor worden genoodzaakt tot het brengen van aanzienlijke geldelijke offers. Welke middelen zullen moeten worden aangewend om in den toestand blyvende verbetering te brengen, kan bezwaarlijk in een programma van beginselen worden omschreven.

Uit het door ons gestelde hoofdbeginsel vloeit voort, dat in Indië, zoowel als in Nederland, de Overheid rekening behoort te houden met de geschiedkundige ontwikkeling en het eigenaardig karakter harer onderdanen. Wie zal beter dan de uit dat volk zelf gesproten hoofden en vorsten het karakter van den Oosterling begrijpen? In beginsel zijn zij de aangewezen personen om hun volk te leiden. Het behoeft intusschen geen betoog, dat zoolang nog een groot gedeelte van hen, die voor een ambtenaarsbenoeming in aanmerking zouden kunnen komen, van eene behoorlijke opleiding verstoken blijft, hun slechts bij uitzondering de vervulling van posten, waaraan eenige verantwoordelijkheid verbonden is, kan worden opgedragen. Door het met alle haar ten dienste staande middelen aanwakkeren van den ondernemingsgeest kan de Overheid veel tot verbetering van bestaande misstanden bydragen. In de toekomst van Insulinde, met zijn aan delfstoffen en gewassen zoo rijken bodem, hebben wij vol vertrouwen, mits eene goede exploitatie dier natuurlijke hulpbronnen door de Regeering krachtig gesteund en bevorderd worde.

Wat onze West-Indische kolonien betreft, heeft men rekening te houden met het, van dat der Maleische rassen geheel verschillend, karakter der inheemsche bevolking. De eischen, die men voor gene kan stellen, zouden tegenover de West-Indiers misplaatst zijn. Ook in Suriname en Curaçao zal door het aanwakkeren van het particulier initiatief de welvaart der bevolking kunnen worden verhoogd.
